
ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXV

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,
КЊИЖЕВНОСТИ
И УМЕТНОСТИ
IX

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ-МАНАСИЈА, 20-21. АВГУСТ 2017

Редакција

*др Сјаноје Бојанин (Београд, Србија); др Злајка Бојовић,
дојисни члан САНУ (Београд, Србија); др Павле Драгичевић
(Бања Лука, Република Српска); др Јекаћерина Јакушкина
(Москва, Русија); др Гордана Јовановић (Београд, Србија);
др Виктор Савић (Београд, Србија); др Радослава Сјанкова
(Софија, Бугарска); др Рада Сјијовић (Београд, Србија);
др Јелица Сјојановић (Никшић, Црна Гора); др Љиљана
Сјошић (Београд, Србија); др Волфганг Шјајнингер (Грац,
Аустрија)*

Главни уредник
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ
2018

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ КАО УСЛОВ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ САДАШЊЕГ И БУДУЋЕГ НИВОА РАЂАЊА У СРБИЈИ

Ниске стопе фертилитета и феномен недовољног рађања нису карактеристика само демографског развоја Србије и њој сличним земљама. Они су обележје и много развијенијих земаља, а посматрано у европским оквирима, готово све земље су суочене са питањем могућности подизања нивоа рађања. Поред широке распрострањености овог демографског феномена, важан фактор у сагледавању могућности да се на њега утиче јесте дугорочност ниског фертилитета. Дефинисање и реализација политика у прилог подстицања рађања виде се као фактори диференцираности европских држава у погледу ниског фертилитета и изражености феномена недовољног рађања. Отуда, када је реч о простору за унапређивање политичког одговора у Србији, треба имати у виду највише достигнуте вредности стопа фертилитета и искуства тих држава у погледу дефинисаних мера и њихових ефеката.

Централно место заузимају родни обрасци понашања и укључивање очева у реализацију непосредних родитељских активности. Уједначенија подела родитељства јесте у духу са савременим тенденцијама које се одвијају у погледу образовних и социопрофесионалних карактеристика жена и промоције родне равноправности као принципа развоја савременог демократског друштва. Поред тога, неизоставан фактор представљају стање и тенденције на тржишту рада и карактеристике запослености оба родитеља. Стопе фертилитета, које су за око 30% ниже у односу на највише вредности у европским државама, упућују на потребу унапређивања политике подстицања рађања, а посебно место у том погледу има родни аспект. Укључивање очева и уједначенија реализација родитељске улоге у периоду подизања мале деце важни су

---

* ankica.sobot@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Истраживање демографских феномена у функцији јавних политика у Србији* (бр. 47006), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

елементи савремених фертилитетних модела, који за резултат имају и више стопе рађања.

Кључне речи: низак фертилитет, родна равноправност, родитељство, политике подршке породици, Србија.

Глобалност феномена недовољног рађања и позиција Србије

Ниво рађања испод потреба просте репродукције на простору Европе присутан је већ више од пет деценија. Пад стопа фертилитета није се одвијао уједначеном динамиком и интензитетом, те је у појединим земљама већ током 1960-их забележен феномен недовољног рађања. Дугорочност ниских стопа фертилитета и достизање врло ниских вредности проблем су учинили сложенијим, а ниво рађања који би обезбедио замену генерација постао је готово недостижан. У већини европских држава присутни су одређени политички одговори у намери да се утиче на низак фертилитет, а за то постоје и демографски и друштвени разлози.

У основи ових политика стоји потреба да се избегне још драстичнији пад стопа рађања, што би проблем продубило. Наиме, дугорочни фертилитет на нивоу од 1,3 детета по жени у фертилном периоду, за последицу може имати пад рађања на годишњем нивоу за 50% и двоструко смањење популације у периоду од 45 година. Отуда, суочавање са ниским фертилитетом може да се дефинише као настојање да се што више приближи највишим вредностима које одликују савремени фертилитетни образац, да се одржи стабилност стопа на вишем нивоу, да се избегну достизање и дугорочност најнижег ниског фертилитета.

Пад стопа рађања последица је економских и социјалних промена, које су условиле одлагање рађања као рационално понашање појединца у неповољном институционалном окружењу, а као усвојени модел се шири путем социјалне интеракције које се тичу одлука о времену рађања, избора брачног партнера, али и ситуације на тржишту рада, чији су битни елементи образовне карактеристике и економска сигурност.¹ Отуда, услед ових одлика, најнижи-ниски фертилитет није краткорочан феномен, па је неопходно дефинисање политичких одговора као намере да се на њега утиче.

У Србији су стопе укупног фертилитета за око 30% ниже у односу на европске земље код којих се бележе највише вредности. Може се рећи да је то прилично заостајање, мада су вредности нешто више

¹ Н. Р. Kohler et al., *Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options*, in: *The Baby Bust: Who will do the Work? Who Will Pay the Taxes?*, Lanham, MD, 2006, 48–109.

него у земљама јужне Европе, код којих је проблем недовољног рађања најинтензивнији. У овим случајевима реч је о нивоу рађања који је за 40% нижи у односу на европске државе са највишим стопама фертилитета.

На основу анализе података Пописа становништва 2011. године, посматрајући просечан број живорођене деце које су родиле жене које су изашле из репродуктивног периода или су при самом крају, очекује се да коначне стопе рађања буду ниже за око 16% (са 1,8 на 1,5 детета по жени). Овде је реч о поређењу генерација жена рођених почетком 1970-их и оних с почетка 1960-их. Поред тога, у међуописном периоду 2002–2011. године настављено је интензивирање раста удела жена које до 35. године нису родиле ниједно дете, а врло ниске стопе кумулативног фертилитета међу женама са средњим нивоом образовања старости 25–29 година указују на то да одлагање рађања није само последица продуженог школовања. Такође, јасна је позитивна веза између просечне старости мајке при рођењу првог детета и броја живорођене деце, док рађање већег броја деце значи краћи временски распон између сукцесивних порођаја.

Просечна старост жене при рођењу првог детета 2014. године у Србији је износила 28 година, што је било за близу једну годину већа старост од оне која је забележена 2010. године.² Међутим, у Шведској, Данској, Норвешкој, Француској и Холандији почетак уласка у родитељство је још 2010. године био реализован са у просеку 28 година старости, а ово су државе у којима су стопе фертилитета највише у европским оквирима.³ Значи да распрострањеност модела према којем се почетак рађања одлаже до краја двадесетих година, за резултат нема нужно и врло ниске стопе рађања. Пораст просечне старости за улазак у родитељство не мора бити ограничавајући фактор рађању.

Могућности рехабилитације нивоа рађања у Србији треба сагледати с обзиром на највише стопе фертилитета у европским оквирима. У том смислу, простор се налази у висини заостајања нивоа рађања у односу на ове државе. Међутим, потребно је имати у виду два битна момента. Први је различитост у социоекономској развијености и културним нормама, а други је да ни у овим државама није успостављен фертилитетни образац, који значи реализацију стопа фертилитета којима се обезбеђује проста репродукција становништва. Аргументи у прилог потребе дефинисања политика налазе се на страни чињеница

² Републички завод за статистику, *Демографска стајинистика у Републици Србији, 2014*, Београд, 2015, 65.

³ UNECE Statistical Data base, http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households/04_en_GEFHAge1stChild_r.px/table/tableViewLayout1/?rxid=802f95a2-42d9-45df-9ceb-36c32a1be947, 20/07/2016.

које говоре да су, посматрано у европским оквирима, релативно високе стопе фертилитета забележене у оним државама које су активно усмерене ка успостављању модалитета подршке породицама са децом. И поред тога што су свесни ограничења у погледу деловања на низак фертилитет и достизања најоптималнијег резултата, демографи истичу да је без адекватних политика мања вероватноћа да дође до позитивних промена.⁴ Такође, без одсуства активне укључености усмерене ка пружању подршке породицама са децом, повећан је ризик достизања врло ниских стопа фертилитета. Овако усмерене политике, чији значајан сегмент представља оријентација ка пружању подршке у усклађивању рада и родитељства, могу имати позитивне ефекте на индивидуалном нивоу и ако су на агрегатном нивоу ефекти ограничени.⁵

Поред искустава других држава, битно је познавање конкретног фертилитетног модела и што потпуније разумевање његове детерминистичке основе, имајући у виду особености друштвеног развоја, социоекономских услова и културних норми. Када је реч о унапређивању политике у прилог подстицања рађања у Србији, посебну важност има родни аспект. У том смислу, на једној страни постоји потреба да се испрате тенденције у сфери родних модела понашања, имајући у виду образовне и социопрофесионалне карактеристике жена, као и промоцију родне равноправности у функцији развоја савременог демократског друштва. Родни аспект представља посебан изазов због распрострањености традиционалног културног модела родних улога и чињенице да, и поред позитивних помака о заједничком обављању појединих родитељских активности утврђених емпиријским истраживањима,⁶ укључивање очеве у подизање мале деце није својствено српском друштву. Наиме, још од почетка 2000-их у Србији је уведена мера коришћења родитељског одсуствовања, којом је то право омогућено и очевима (након напуњена три месеца новорођенчета), под истим условима као и за запослене мајке, са исплатом пуне надокнаде, али је забележен врло мали број таквих случајева. Отуда је политику у прилог подстицања рађања потребно унапређивати из угла промоције савремених концепата, који подразумевају равномернију поделу родитељске улоге, у складу са савременим тенденцијама у сфери родног односа, али и карактеристика тржишту рада.⁷

⁴ Н. Р. Kohler et al., *Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options*, 31.

⁵ Исто, 39.

⁶ М. Хјусон, *Родни барометар у Србији: развој и свакодневни животи*, Београд, 2013.

⁷ А. Шобот, *Политичке усклађивања родитељства и рада као део одговора на низак фертилитет*, Политичка ревија 52/2, 2017, 121–136.

Важност родног аспекта и особености приступа

У детерминистичкој основи савременог фертилитетног обрасца, поред низа других фактора, релевантно место припада родним обрасцима понашања и тенденцијама које се одвијају у тој сфери. Промене у образовним и економским карактеристикама женског становништва, забележене још средином XX века, перципиране су као узрок пада фертилитета у индустријским друштвима.⁸ Ови обрасци понашања указују на то да рађање и родитељство нису ни једина, нити приоритетна опција, а да традиционални образац поделе родних улога унутар породице у таквим околностима постаје ограничавајући фактор репродуктивног понашања. Уочена неусклађеност временом постаје све раширенија кочница одлучивања о рађању. Демографи истичу неопходност прилагођавања друштвеним променама, релевантним за уобличавање фертилитетног обрасца у постмодерном друштву, као о готово кључном моменту за ефикасно деловање на врло ниске стопе фертилитета.⁹ У том погледу централно место имају карактер родног односа и карактеристике тржишта рада.

Образовање и стицање стручног професионалног знања значе да су жене намерне да своје индивидуалне потенцијале остваре и ван породице, а као реакција на ограничења у том погледу појављују се одређени облици репродуктивног понашања. Шире се модели пролонгирања рађања, рађања једног детета или чак и одустајања од рађања. У условима нестабилности и несигурности на тржишту рада, тешкоћа запошљавања и упитних позиција запослених, појачана је окренутост појединца послу као елементарном извору егзистенције и обезбеђивања животног стандарда. Перципирање релевантних утицаја за резултат има то да су политике према ниском фертилитету поље укрштања родних политика, политика запошљавања и политика бриге о деци.¹⁰ Као суштински елементи за реализацију политике усмерене ка регулисању ниског фертилитета препознати су родни однос, структура државе благостања и развијеност тржишта рада.

⁸ L. Hantris, *Managing Professional and Family Life: a comparative study of British and French women*, England, 1990; K. Oppenheim Mason, An-M. Jensen, *Gender and Family Change in Industrialized Countries*, New York, 1995.

⁹ P. Mc Donald, *Low Fertility and Policy*, Ageing Horizons 7, 2007, 22–27; P. Mc Donald, *Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy*, Population and Development Review 32/3, 2006, 485–510; P. Mc Donald, *Very Low Fertility Consequences, Causes and Policy Approaches*, The Japanese Journal of Population 1, 2008, 19–23.

¹⁰ G. Neyer, *Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies*, MPIDR Working paper 010, 2006, 1–31.

Овакав приступ јесте неопходан и зато што уважавање принципа родне равноправности представља елементарну вредност развоја савремених демократских друштава. Промоција друштвеног положаја жена и равноправнија присутност становника оба пола у свим сферама друштва, укључујући и породицу, имплицирају интегрисаност родног аспекта у политике регулисања ниског фертилитета и феномена недовољног рађања. Да би се постигла већа економска активност жена и њихово ангажовање у јавној сфери, потребно је унутар породице успоставити уједначеније присутности и ангажованости мајки и очева. Такав образац поделе улога имплицира реализацију права мушкараца да у већој мери учествују у непосредним родитељским активностима подизања деце.

Као коначан аргумент о важности уважавања родног аспекта и нужности његове уграђености у политике у прилог подстицања рађања јесте заокрет који се десио у вези између стопе економске активности жена и висине фертилитета.¹¹ Међутим, битно је то да се ова позитивна веза остварује у одређеним друштвеним околностима и у условима адекватних мера подршке запосленим родитељима у погледу бриге о малој деци. Политикама усмереним ка пружању подршке ради складнијег односа између родитељства и запослености, чије најбитније тачке представљају породица, подела родних улога и карактеристике тржишта рада, успостављен је позитиван оквир, који за последицу има и већу економску активност жена и веће стопе фертилитета.¹² Скандинавске државе у овом погледу пружају јасно изражену подршку породицама са децом. У поређењу са осталим европским ОЕСД земљама, њихове политике су се одликовале дужим родитељским одсуством, најдужим одсуством са посла за очеве, већим финансијским улагањима ради коришћења права на родитељско одсуство, највећим обухватом формалне бриге о деци, као и улагањима у бригу о деци предшколског узраста и њихово образовање.

У том смислу истиче се неопходност институционалних промена које унапређују релевантне аспекте родитељства, пре свега околности које се тичу положаја жена на тржишту рада и на услове у погледу усклађивања рада и родитељства.¹³ Такође, имајући у виду то да различите социоекономске прилике продукују разлике у погледу важности

¹¹ А. Шобот, *О ниском фертилитету из угла економске активности женског становништва: могућности и ограничења*, Становништво 52/2, 2014, 43–66.

¹² О. Thévenon, *Family policies in Europe: available databases and initial comparisons*, Vienna Yearbook of Population Research, 2008, 165–177.

¹³ *Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro: Synthesis and Policy Implications*, ed. Т. Sobotka, Internet, https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/329/reproductive.decision.making.macro.micro.perspective.repro.fr.pdf, 17/11/2015, 25–26.

појединих фактора при одлучивању о рађању,¹⁴ треба имати у виду културолошке особености које стоје у основи успостављеног обрасца родне равноправности и поделе родних улога унутар породице. Негде је потребан већи подстицај прихватању уједначеније присутности жена и мушкараца како у јавној сфери (запосленост, бављење различитим професијама, већа друштвена ангажованост и могућност напредовања), тако и унутар породице. Укључивање очева у непосредну реализацију родитељских активности током првих година одрастања деце јесте један од најбитнијих елемената политика усмерених ка регулисању ниског фертилитета. На тај начин се не само релаксира положај жена и омогућава слободнија реализација њене економске активности већ се и мушкарцима пружа могућност да остваре право непосредне реализације очинства и учесталије присутности у подизање деце. О позитивном утицају политика које су на адекватан начин приступиле питањима положаја жена и родној равноправности када је реч о реализацији родитељства као улоге која се одвија паралелно са запосленошћу и професионалним ангажовањем, сведоче искуства скандинавских држава, које у европским оквирима имају релативно високе стопе фертилитета.

Свеобухватна политика подршке породици у Данској одликује се пореском политиком која омогућава успостављање чврсте финансијске стабилности и релативно високу финансијску сигурност у време родитељског одсуства, које је релативно кратко, али је формална брига о деци добро приступачна и представља важан аспект усклађивања рада и родитељства. У овој држави је још током 1980-их јасно истакнута улога државе и социјалних партнера као субјеката, а посебан сегмент представља давање права очевима на родитељско одсуство.¹⁵ Временом се поред заштите породице акцентира и демографски аспект, и то истицањем националног интереса у погледу величине породице, а крајем XX века фокус је на усклађивању рада и родитељства као кључном сегменту бриге о потомству, истовремено перципирајући улогу породице као фактора продуктивности и економског раста.

Позитиван оквир у Шведској постигнут је мерама усклађивања рада и родитељства, које су засноване на принципу родно уједначеније поделе улога, чиме је омогућено подстицање економске самосталности и професионалне каријере жена.¹⁶ Успостављање баланса између ове

¹⁴ Н. А. Gauthier, D. Philipov, *Can policies enhance fertility in Europe?*, Vienna Yearbook of Population Research, 2008, 1–16.

¹⁵ P. Abrahamson, *Continuity and consensus: governing families in Denmark*, Journal of European Social Policy 5, 2010, 399–409.

¹⁶ G. Andersson, K. Scott, *Childbearing dynamics of couples in a universalistic welfare state: The role of labor market status, country of origin, and gender*, Demographic research 17, 2007, 897–938, <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol17/30/>.

две улоге односи се и на мајке и на очеве, настојећи да родитељство не поремети њихову економску активност успостављену раније. У тој функцији су и регулисање родитељског одсуствовања и обезбеђивање високо квалитетних сервиса за бригу о деци.

Супротно од ових модела, у државама англосаксонског говорног подручја и у јужној Европи ниске или чак и непостојеће надокнаде за време родитељског одсуства, лошије понуде у погледу могућности збрињавања деце до три године старости и нижа финансијска улагања него што је то случај за бригу о деци старости између три и шест година, говоре о генерално слабијој подршци породицама с децом.¹⁷ Успостављање баланса између запослености и родитељства реализује се кроз флексибилности у погледу модалитета запошљавања и дужине радног времена. Поред тога, традиционални образац родних улога тежиште родитељства ставља на жене које су под притиском конфликта улога, искуства које има снажно негативно деловање у погледу одлука о даљем рађању. Положај жена на тржишту рада и карактеристике запослености имају битан утицај на успостављени фертилитетни образац, а његови ефекти зависе од контекста државе благостања.¹⁸ Поређењем држава потврђени су важност родног аспекта и неопходност прихваћености принципа родне равноправности.

Успостављање модела паралелне реализације родитељства и запослености у Данској омогућава не само подстицање економске активности жена већ и позитиван утицај запослености и висине зараде на склоност ка рађању другог детета. Супротно од тога, отежане околности усклађивања рада и родитељства у Западној Немачкој значе инкомпатибилност запослености жене и породичног живота, што за резултат има напуштање тржишта рада након рађања првог детета. У овим условима се економски активне жене ређе одлучују на рађање другог детета, а додатни негативни утицај долази из чињенице да Немеце нису склоне формирању породице и рађању првог детета уколико су незапослене и када су им ниске зараде. Овај социјални моменат, битан за одлуку о рађању, присутан је и међу Данкињама. Родитељству и рађању другог детета склоније су након што се позиционирају на тржишту рада и пронађу боље плаћене послове.

Не доводећи у питање важност родног аспекта, потребно је подвући специфичност утицаја родних улога и родног односа на фертилитетни образац у зависности од појединих карактеристика. На осно-

¹⁷ O. Thévenon, *Family policies in Europe: available databases and initial comparisons*, 172.

¹⁸ G. Anderson, M. Kresenfeld, T. Mika, *Welfare state context, female labour-market attachment and childbearing in Germany and Denmark*, *Journal Population Research* 31, 2014, 287–316, DOI 10.1007/s12546-014-9135-3, open access at Springerlink.com.

ву резултата великог емпиријског истраживања, подвлачи се да утицај родне једнакости на фертилитет није униформан, већ да он зависи од пола и од реда рођења.¹⁹ За разлику од мушкараца, код жена се губи позитиван утицај запослености с пуним радним временом на даље рађање када већ има једно дете, а и тешкоће у погледу обезбеђивања основне егзистенције смањују спремност на рађање другог детета. Подела кућних послова је битан фактор за оба пола, али се утицај манифестује на различите начине. Код жена је битно конкретно искуство, а код мушкараца њихов субјективни осећај задовољства у том погледу. Негативни ефекат се манифестује када се родне разлике у подели послова унутар породице доживљавају као неравноправност.

Јасно је да родни модели понашања представљају значајан фактор успостављеног фертилитетног обрасца, као и то да подела улога унутар породице као оквир за реализацију запослености и обавеза које из ње произилазе, имају врло битан утицај на одлуке о родитељству и рађању. Утицаји се одвијају унутар социоекономских и културолошких услова на микро и макро нивоу, што условљава и коначне ефекте у погледу висине стопа фертилитета. Са становишта дефинисања политика у прилог рехабилитације нивоа рађања неопходно је прихватити важност родног аспекта и разумети специфичности карактеристика релевантних за родне моделе понашања и њихов утицај на одлучивање о рађању.

Родни образац бриге о деци у Србији

Емпиријским истраживањима спроведеним крајем 1990-их²⁰ утврђено је да су жене значајно више од мушкараца укључене у активности бриге и подизања мале деце, да су оне у већој мери суочене са конфликтом улога и погођене проблемом усклађивања рада и родитељства. Мада се у новијим студијама региструје пораст учествовања очева у непосредним родитељским активностима, ширењем модела заједничког ангажовања у њиховом обављању, знатно су мање присутни случајеви претежне ангажованости само очева у поређењу са ангажовањем мајки.²¹

Да родитељство представља једну од дискриминаторних тачака у погледу дужине времена проведеног у неплаћеним пословима, потврђено је истраживањима о коришћењу времена.²² У првим година-

¹⁹ G. Neyer, T. Lappegard, D. Vignoli, *Gender Equality and Fertility: Which Equality Matters?*, European Journal Population 29, 2013, 245–272.

²⁰ М. Благојевић, *Родитељство и фертилитет. Србија деведесетих*, Београд, 1997.

²¹ М. Благојевић-Хјусон, *Родни барометар у Србији. Развој и свакодневни живот*, Београд, 2013, 106.

²² Републички завод за статистику, *Коришћење времена у Рејублици Србији 2010/2011*, Београд, 2012.

ма одрастања деце жене у овим пословима проводе око седам и по сати, што је четири сата дуже од мушкараца и два сата дуже од жена које имају старију децу. Код мушкараца не постоји тако наглашена разлика, што говори да код њих родитељство има значајно мању заступљеност у неплаћеним пословима. Узраст деце утиче на испољеност разлике између жена и мушкараца у погледу дужине времена проведеног у активностима бриге о деци. Код жена је јасно да више времена у овим пословима проведу оне које имају децу узраста до шест година него оне са старијом децом. Ова диференцираност не постоји код мушкараца и она је показатељ непостојања разлике у њиховом родитељском ангажовању с обзиром на узраст деце. Разлика између жена и мушкараца је значајно мања када су у питању деца од седам до седамнаест година него у случају деце млађег узраста.

Имајући у виду резултате истраживања из 2015. године, може се констатовати повећање родног јаза у погледу учешћа у непосредним родитељским активностима.²³ Мушкарци су у просеку проводили дупло мање времена него жене, а они који су то чинили, у обављању ових активности проводили су готово сат времена мање него жене. Супротно од тога, код жена се бележи пораст дужине времена у бризи о деци у односу на резултате из 2010. године. Код њих готово не постоји разлика у погледу радних и слободних дана, док су мушкарци током радних дана у активностима бриге о деци проводили око 20 минута мање него радним данима.²⁴

Очигледно је да у Србији, и поред промена које се одликују савременим трендовима већег ангажовања очева у бризи о малој деци, реализација ових родитељских активности још увек јесте у већој мери одлика ангажовања мајки. Отуда је промоција родно равноправније поделе родитељства један од битних сегмената, а унапређивање политике усмерене ка регулисању ниског фертилитета подразумева дефинисање мера које би омогућиле већу ангажованост очева и мању оптерећеност жена конфликтом родитељства и запослености.

Које су поруке за Србију?

Родна равноправност је принцип развоја савременог демократског друштва, који представља позитиван оквир одлучивања о родитељству и рађању. Тенденције у образовању, економској актив-

²³ Републички завод за статистику, *Коришћење времена у Републици Србији 2010. и 2015. године*, Београд, 2016.

²⁴ Према резултатима истраживања о коришћењу времена 2015. године, жене које су учествовале у активностима бриге о деци током радних дана проводиле су 3 сата и 28 минута, а током слободних дана 3 сата и 35 минута, а мушкарци 2 сата и 17 минута, односно 2 сата и 40 минута.

ности и запослености жена захтевају и промене у сфери поделе родних улога унутар породице. Осим тога, већу присутност и ангажовање очева у активности бриге о деци треба промовисати као њихово право и као неизоставни сегмент политике родне равноправности. Политике подршке породицама које имплицирају равноправнију поделу родних улога и уједначенију реализацију непосредних родитељских активности стварају подстицајан оквир репродуктивном понашању. У таквим условима запосленост жене је фактор са позитивним утицајем на одлучивање о рађању. Она ојачава социоекономски положај породице, посебно у условима све веће заступљености високообразованих жена и могућности обављања боље плаћених послова. Поред тога, јасна је порука емпиријских истраживања да искуство конфликта улога и асиметрична подела послова унутар породице негативно утичу на фертилитетни модел у савременом друштву.

Ankica S. Šobot

GENDER EQUALITY AS THE REQUIREMENT IN ORDER TO RECUPERATION OF FERTILITY RATES IN SERBIA

S u m m a r y

Sub-replacement fertility has not existed as the characteristic of demographic development of Serbia but it has persisted in more developed countries. Almost every European countries have faced with the problem of possible rising the level of birth. Beside widespread distribution of low birth rates, there is another important fact for consideration of possibility to recuperation of fertility level. Sub-replacement fertility is a long-term phenomenon. The definition and the realization of pronatalist policies are perceived as the factors of differentiation fertility among European countries. Related to the places for improving decision-making about pronatalistic measures in Serbia it should be kept in mind experiences of countries with the highest birth rates.

Gender patterns behavior are important factors of contemporary fertility model. More equal division of parental activities between mothers and fathers is the requirement in line with tendencies of women's education and occupations as well as the promotion of gender equality. In this context, the state and tendencies in the labor market as well as the characteristics of employment of both parents are inevitable factors. The fact that fertility rates

are lower than in countries with the highest values for 30% has addressed the necessity for improving pronatalistic policy. In that sense, gender aspect has special importance. Including fathers in parental activities implies more fair realization of parental duties regarding children under the age of three but also other children in pre-school period. It is relevant factors of contemporary fertility models which has resulted relatively high fertility rates.

Keywords: low fertility, gender equality, parenthood, family policies, Serbia.